

Modul

“Agro food production systems”

- Ratarske kulture -

Doc. dr. sc. Zlatko Svečnjak

Prof. dr. sc. Milan Pospišil

Zavod za specijalnu proizvodnju bilja

Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Tel.: 01-2393775; e-mail: svecnjak@agr.hr

Ratarstvo

- Proučava kulturne biljke (na oranicama, livadama i pašnjacima) i njihovo uzgajanje (proizvodnju)
- Proizvodi ratarstva predstavljaju osnovnu hranu za ljude i životinje (90% jestive energije)

Konvencionalni sustavi ratarske proizvodnje

- Intenzivna proizvodnja
- Ekonomičnost/
rentabilnost
- GMO

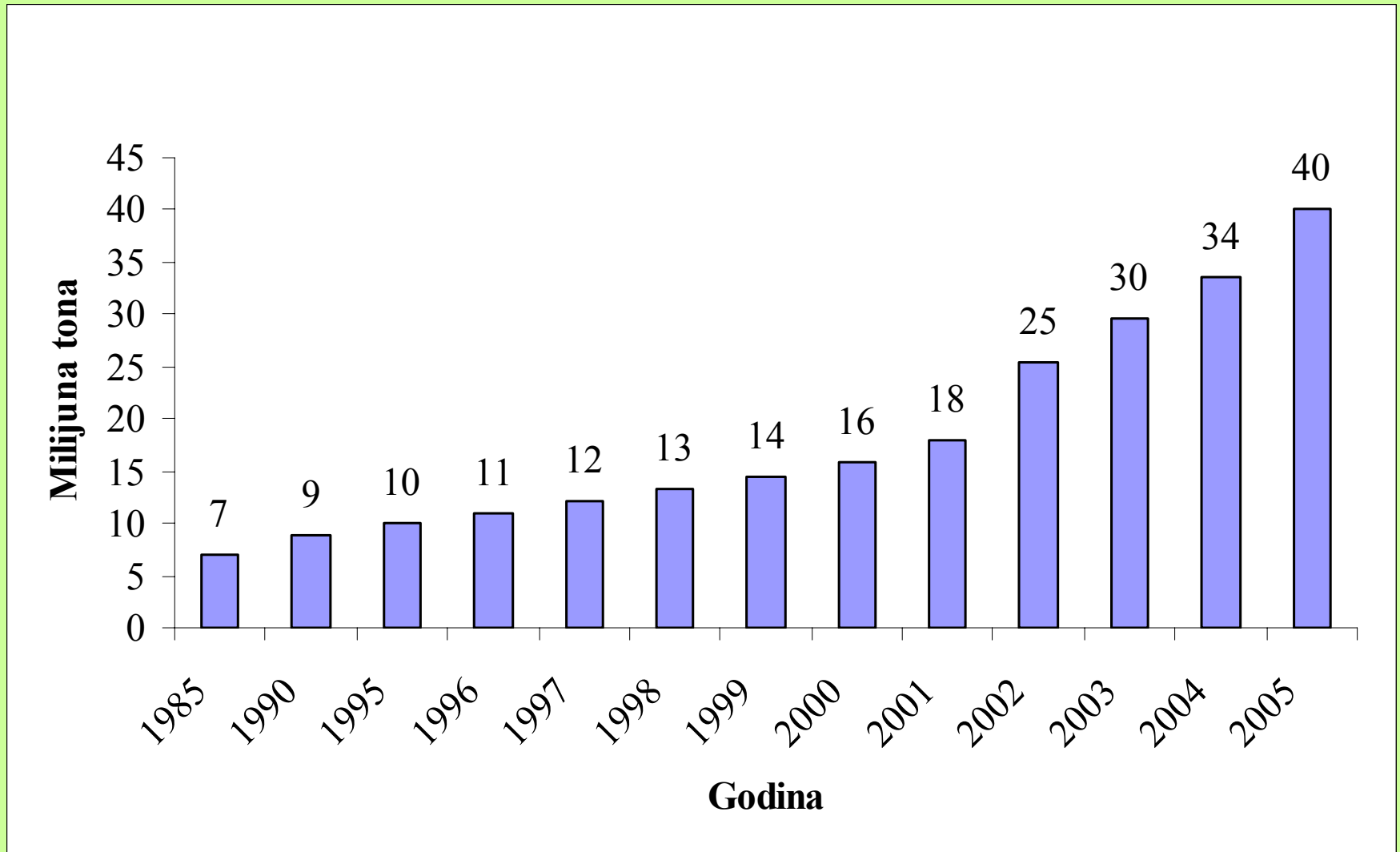
versus

- Ekologija
- Održivost
- Biogoriva i
- Alternativne kulture

Prinos zrna pšenice u različitim sustavima ratarske proizvodnje. Versailles, 1998.

Sustav ratarske proizvodnje	Nadzemna ST (kg/ha)	Prinos zrna (kg/ha)	Žetveni indeks	% N u suhoj tvari	
				zrno	veg. masa
Konvencionalni	<u>18789 a</u>	10698 a	<u>0.48 a</u>	1.74 a	0.52 a
Integralni	<u>19944 a</u>	9360 b	<u>0.45 a</u>	1.74 a	0.45 a
W-mini	<u>19096 a</u>	8384 c	<u>0.44 a</u>	1.82 a	0.49 a
Ekološki + N	<u>18519 a</u>	7279 d	<u>0.40 b</u>	1.48 b	0.30 b
Ekološki	<u>16106 b</u>	6147 e	<u>0.38 b</u>	1.34 c	0.26 b

Količina kukuruza koja se utroši u proizvodnji etanola u SAD-u.

Prinos

- Prinos – dio biljke zbog kojeg tu kulturu uzgajamo (prinos zrna pšenice, prinos gomolja krumpira, prinos korijena šećerne repe i sl.)
 - 90-95% predstavljaju produkti fotosinteze (C, H, O)
 - 5-10% svi ostali elementi (N, P, K, Ca, Mg, Fe, itd.)

Biološki prirod

Agronomska klasifikacija kulturnih vrsta

- Žitarice (zrnate škrobnate kulture)
- Uljarice
- Korjenjače
- Leguminoze (zrnate bjelančevinaste kulture)
- Gomoljače
- Predivo-tekstilne biljke
- Kulture za dobivanje šećera
- Aromatično, ljekovito i začinsko bilje
- Kulture za dobivanje kaučuka

Najvažnije kulture

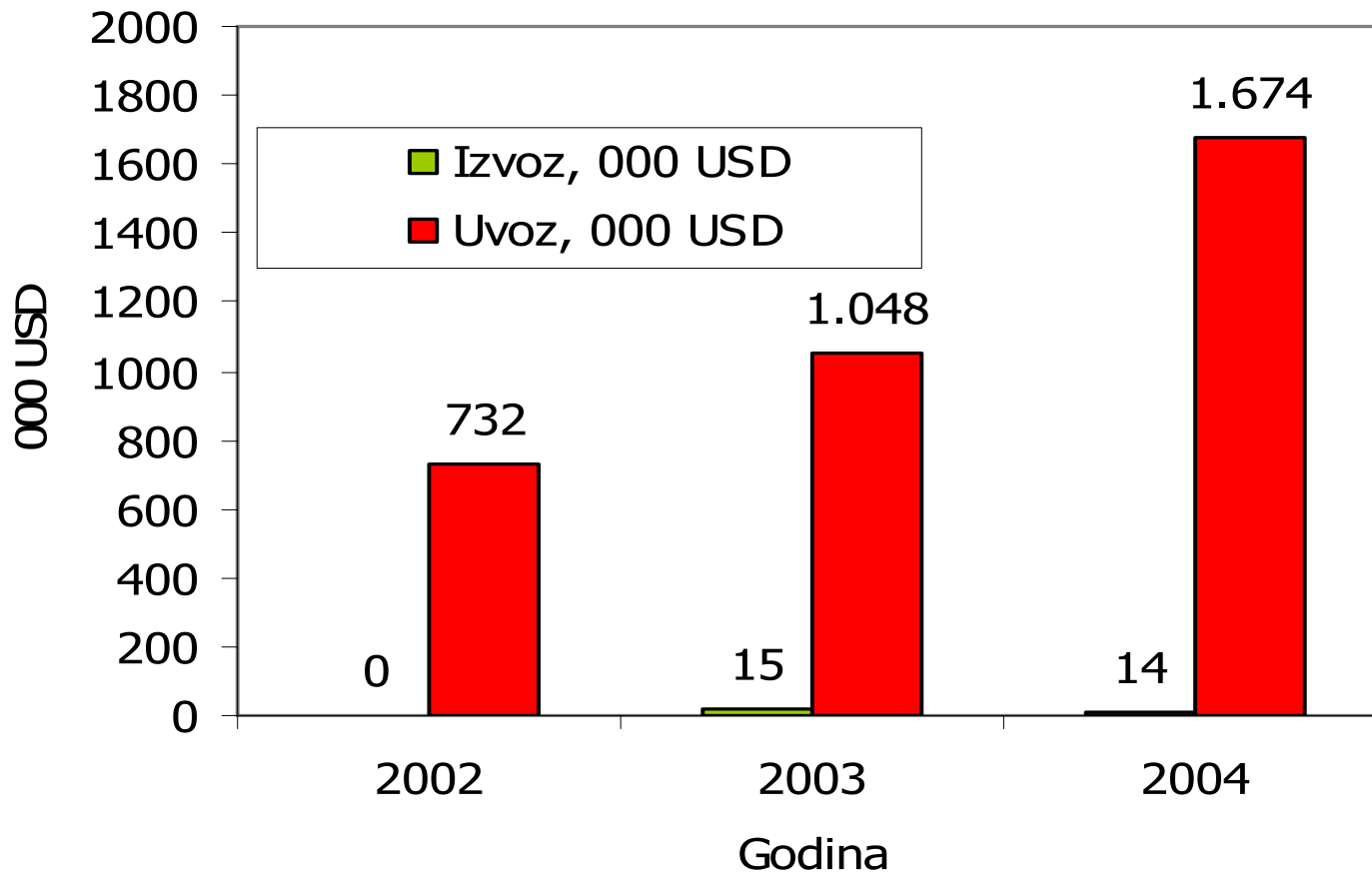
- Hrvatska
 - Kukuruz, pšenica, ječam/krumpir
- Svijet
 - Pšenica, riža, kukuruz, ječam, sirak, krumpir

Hrvatska – kukuruzna zemlja

Kultura	Godina	Uvoz		Izvoz	
		t	000 US	t	000 US
Kukuruz	2000.	15954	2401	1548	3615
	2001.	<u>206374</u>	26829	13307	2708
	2002.	4150	2452	151834	19875
	2003.	37162	7762	122514	19799
Pšenica	2000.	1296	170	329698	33470
	2001.	10529	1206	284147	31770
	2002.	8411	1002	217464	22742
	2003.	7879	1148	132332	20635

Hrvatska - kukuruzna zemlja?

Vrijednost izvoza i uvoza kukuruzne krupice u RH, 2002-2004.

Značaj žitarica

- Veliki kapacitet rodnosti (genetski potencijal > 40 t suhe tvari / ha)
- Površine koje zauzimaju
- Osnovna hrana za ljude i životinje
- Sirovina za druge industrije
- Predmet trgovine
- Strateški značaj

Žitarice

- Strne

- Pšenica

- Raž

- Ječam

- Zob

- Prosolike

- Kukuruz

- Sirak

- Proso i muhar

- Riža

Heljda

Kemijski sastav žitarica

Kultura	Proteini	Masti	Celuloza	NET*	Škrob
	% u suhoj tvari				
Zob	14,0	5,0	9,2	69,1	55,2
Pšenica	14,8	2,7	2,6	78,0	64,1
Kukuruz	10,7	4,9	2,7	80,1	72,6
Sirak	11,0	3,8	2,6	80,3	71,7
Raž	11,2	2,7	2,6	81,4	64,2

* Nedušične ekstraktivne tvari.

Struktura ratarske proizvodnje u Hrvatskoj. Statistički ljetopis, 2006.

Struktura sjetve ratarskih kultura u RH (2005)

•	Prosolike žitarice	410.000 ha
•	Strne žitarice	295.365 ha
•	Krupnozrne mahunarke	61.500 ha
•	Šećerna repa i krumpir	83.000 ha
•	Uljarice	45.000 ha
•	Duhan	<u>5.500 ha</u>
	Ukupno	900.545 ha

POPIS POLJOPRIVREDE 2003.

Korištene oranice i vrtovi, ha				
ukupno korištene oranice i vrtovi	žitarice	krumpir	krmno bilje	Ugari
	602,183	455,854	10,975	43,689

Struktura proizvodnje ratarskih kultura (2003-2005).

Kultura	Površine (000 ha)	Prinosi zrna (kg/ha)	Proizvodnja (000 t)
Pšenica (Triticum aestivum L.)	212	3609	765
Ječam (Hordeum vulgare L.)	56	2918	163
Zob (Avena sativa L.)	20	1903	38
Pšenoraž (Triticale hexaploide Lart.)	3	2635	8

Tablica 1. Struktura proizvodnje ratarskih proizvoda (2003-2005).

Kultura	Površine (000 ha)	Prinosi zrna (kg/ha)	Proizvodnja (000 t)
Kukuruz (Zea mays L.)	410	4763	1953
Krumpir (Solanum tuberosum L.)	57	6379	364
Šećerna repa (Beta vulgaris L.)	27	32720	883

Pšenica

- Najvažnija krušna žitarica
 - 70% čovječanstva hrani se pšeničnih kruhom
- Uzgaja se na oko 220 mil. hektara

NAJVAŽNIJI PROIZVOĐAČI PŠENICE u 2004.

Država	Površine	Prinos zrna	Izvoz	Uvoz
	(000 ha)	(kg/ha)	(000 t)	(000 t)
USA	20234	2903	31581	1124
Australija	11991	1700	18450	0,092
Francuska	5235	7584	14891	235
Italija	2352	3667	197	6482
Hrvatska	214	3916	0,9	55,8
Indija	26620	2707	2007	0,222
Kina	21730	4203	784	8324

Glavne vrste pšenice

- Tvrde (durum) pšenica
- Obična (meka) pšenica

Podjela obične pšenice prema namjeni.

Kvalitetni razred	Sadržaj bjelančevina (%)	Sedimentacijska vrijednost (ml)	Izbrašnjavanje (%)
S (superpoboljšivači)	>13,5	>45	>68
I (poboljšivači)	>12,5	>38	>65
II (krušne)	>11,5	>30	>62
III (osnovne)	>10,5	>18	>58
* (izvan klase)	<10,5	<18	<58

Krušna pšenica

- Kritični momenti u tehnologiji proizvodnje krušne pšenice
 - izbor sorte
 - gnojidba dušikom
 - vegetacijska sezona

Izbor sorte

- **Rodnost**
- **Otpornost na polijeganje**
- **Otpornost na bolesti**
- **Kvaliteta (mlinarska i pekarska)**
- **Negativna korelacija kvalitete i prinosa između različitih sorata**

Visina stabljike starih i modernih sorata pšenice

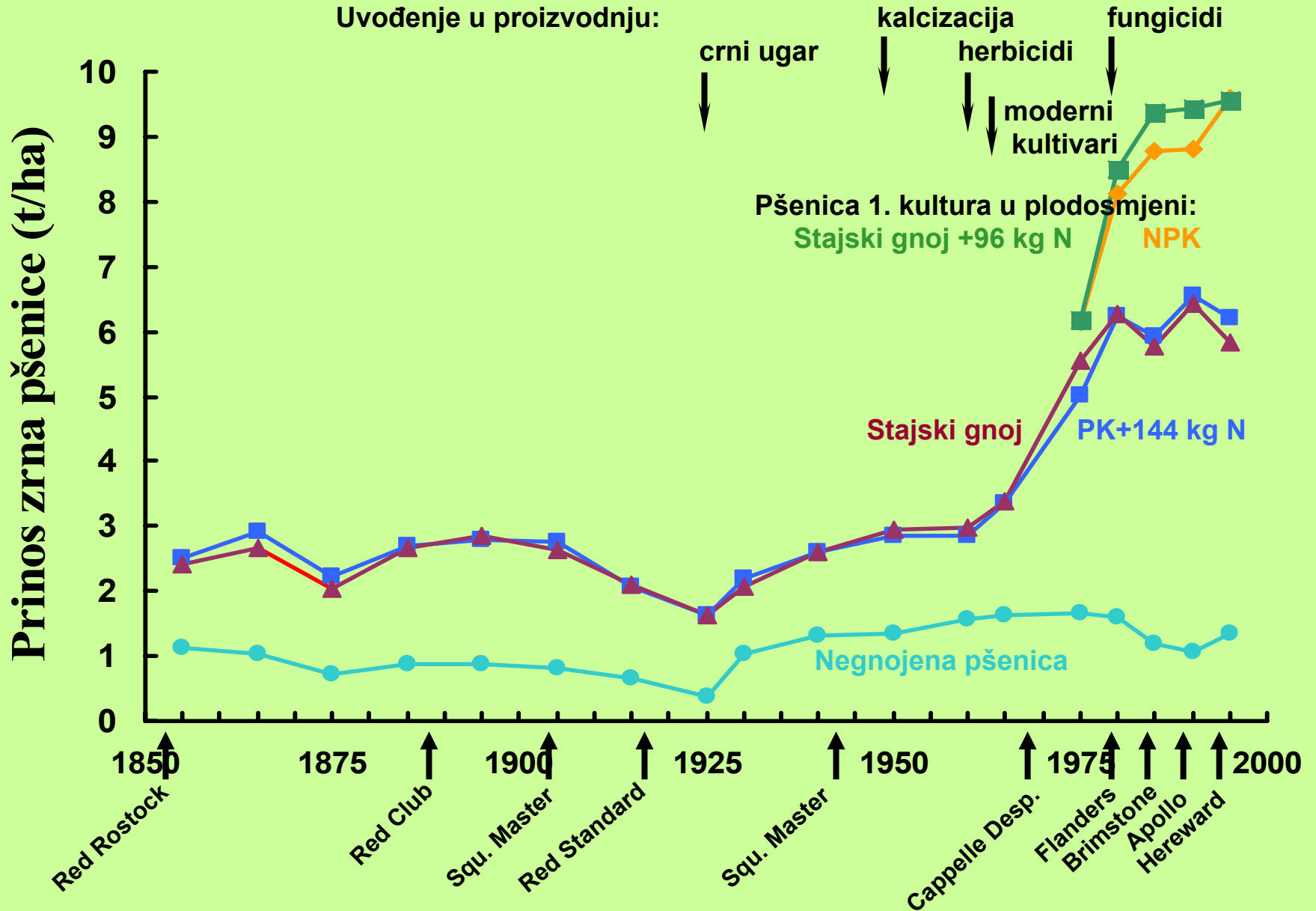

1850 From 'Red Rostock' to 'Hereward' 2000

Agronomska svojstva starih i modernih sorata pšenice, Cambridge, 1984.

Tip i (broj) sorti u pokusu	Visina do klasa	Klasova na m ²	Datum cvatnje	Nalijevanje zrna	Prinos sa 15% vode, t/ha					Žetveni indeks
					Slama	Zrno		Ukupno		
	cm	br.		dana	t/ha		%	t/ha	%	%
Vrlo stare (3)	158	386	19/06	46,8	13,4	6,4	100	19,8	100	32
Stare (2)	141	392	17/06	46,2	13,0	7,3	121	20,3	102	36
Srednje visine (2)	104	432	16/06	49,3	11,6	9,2	144	20,8	105	44
Moderne (6)	85	457	14/06	49,6	11,5	11,2	176	22,8	115	50

Broadbalk pokusi – pšenica od 1843.

Gnojidba (prihrana) dušikom

- Rana
- Polukasna
- Kasna

Utjecaj gnojidbe dušikom (67 i 194 kg N/ha) na kvalitet zrna pšenice, Zagreb, 2000–2002.

Godina	Gnojidba dušikom	Sadržaj proteina	Zeleny sedimentacija	Vlažni lijepak	Gluten indeks	Broj padanja
		g kg⁻¹	cm³	g kg⁻¹	%	s
2000	Niska	97	19.7	154	95	323
	Visoka	116	33.1	250	91	348
2002	Niska	112	26.4	263	94	306
	Visoka	138	43.3	340	86	323
LSD (0.05)†		1.8	1.17	11.4	2.3	NS§
LSD (0.05)‡		5.0	2.98	22.2	2.6	

Average grain yields of winter wheat cultivars with or without fungicide treatment at low (67 kg N ha⁻¹) and high (194 kg N ha⁻¹) N rates, Zagreb, 2000-2002.

Growing season	N rate	Fung.	Grain yield	Ears per square meter	Grain weight per ear	1000-kernel weight
			kg ha ⁻¹	no.	g	
2000	Low	No	6468	742	1.02	42.8
		Yes	6375	745	1.06	42.5
	High	No	8173	788	1.21	41.5
		Yes	8358	821	1.21	42.3
2002	Low	No	7632	627	1.24	40.1
		Yes	8015	605	1.29	42.3
	High	No	7584	749	1.08	32.4
		Yes	9027	732	1.29	37.9
	LSD (0.05)†		272	NS	0.055	0.82
	LSD (0.05)‡		382		0.048	0.51

Sadržaj proteina (g/kg) u zrnu sorata pšenice u različitim vegetacijskim sezonama, Zagreb, 2000 i 2002.

	Vegetacijska sezona			
	2000		2002	
Sorta	Niska doza	Visoka doza	Niska doza	Visoka doza
Marija	98	108	106	129
Žitarka	99	117	114	139
Srpanjka	89	111	112	140
Soissons	93	111	104	131
Renan	99	122	120	147
Kuna	103	126	117	143
LSD (0.05)†	3.5			
LSD (0.05)‡	3.6			
† LSD values for comparing means within the same growing season and N rate.				
‡ LSD values for comparing means within the same growing season and cultivar.				

Utjecaj kasne prihrane dušikom na kvalitet zrna pšenice. Zagreb, 2001.

Production system	Foliar N at flowering	1000-grain weight	Grain length	Grain width	Grain thickness	Hectolitre weight	Flour yield	Protein content
		g	mm	mm	mm	(kg/hL)	%	%
EPS	Non-treated	43.9	6.21	3.43	3.02	80.3	69.7	9.52
	Foliar N	44.7	6.21	3.39	3.02	81.6	70.0	10.24
IPS	Non-treated	43.9	6.17	3.39	2.99	81.2	69.7	11.27
	Foliar N	43.8	6.17	3.39	3.00	81.8	68.9	11.83
	LSD (0.05) [†]	NS [§]	NS	NS	NS	0.46	NS	NS
	LSD (0.05) [‡]					0.42		
Average	EPS	44.3 ^{NS}	6.21 ^{NS}	3.41 ^{NS}	3.02 ^{NS}	81.0	69.8 ^{NS}	9.88
Average	IPS	43.8	6.17	3.39	2.99	81.5 ^{**}	69.3	11.55 ^{**}
Average	Non-treated	43.9	6.19 ^{NS}	3.41 ^{NS}	3.01 ^{NS}	80.8	69.7 ^{NS}	10.40
Average	Foliar N	44.2 ^{NS}	6.19	3.39	3.01	81.7 ^{**}	69.4	11.03 ^{**}

[†] LSD values for comparing mean values within production systems

Broj padanja sorata pšenice u različitim vegetacijskim sezonama, Zagreb, 2000–2002

Sorta	Vegetacijska sezona		
	2000	2001	2002
	s		
Marija	364	310	332
Žitarka	319	235	336
Srpanjka	376	348	339
Soissons	357	335	310
Renan	355	312	298
Kuna	242	103	271
LSD (0.05)†		14	
LSD (0.05)‡		16	

† LSD values for comparing means within the same growing season.

‡ LSD values for comparing means across growing seasons.

Mlinarski kvalitet

Udio pojedinih dijelova pri različitim krupnoćama zrna pšenice.

Krupnoća zrna, mm	Endosperm	Alueronski sloj	Perikarp	Klica
>2,7	83,5	5,7	7,6	3,1
2,2-2,7	81,9	5,6	8,6	2,8
<2,2	72,8	11,1	12,1	4,0

Utjecaj fizikalnih osobina zrna na % izbrašnjavanja, Maksimir, 2001.

Production system	Cultivar	1000-grain weight	Grain length	Grain width	Grain thickness	Hectolitre weight	Flour yield
		g	mm	mm	mm	(kg/hL)	%
EPS	Marija	37.9	5.96	3.32	2.89	79.9	70.6
	Žitarka	44.6	5.83	3.39	3.11	82.3	68.5
	Renan	50.4	6.82	3.51	3.08	80.7	70.5
IPS	Marija	38.0	6.00	3.35	2.89	80.2	68.6
	Žitarka	44.1	5.80	3.40	3.07	83.1	66.7
	Renan	49.4	6.70	3.43	3.02	81.2	72.6
	LSD (0.05) [†]	NS [§]	NS	0.049	NS	0.29	1.39
	LSD (0.05) [‡]			0.057		0.37	1.26

Ječam

- Prva kultivirana žitarica
- Prva pogača kamenog doba
- “kvas” - piće stare Mezopotamije = staroslavensko i rusko ime za “pivo” (slad ječma+slad raži+šećer+kvasac)
- “ječmeno vino” proizvodili su Babilonci koje je kasnije “preraslo” u PIVO

Pivarski ječam

- Hrvatska ima godišnje potrebe za 60 do 70.000 tona kvalitetnog pivarskog ječma ("Slavonija Slad", Nova Gradiška).
- Potrebne površine od 15 000 ha.

- Stočni ječam
- Pivarski ječam

Minimalna kvaliteta ječma za proizvodnju slada

- Sortno čist
- Zdrav i neoštećen
- Ujednačene klijavosti > 95 %
- Svijetložuta boja i sjaj
- Karakterističan miris slame
- Minimalno 65% zrna I klase ($\varnothing > 2,5$ mm)

Kvalitet ječma za sladiranje

- Sadržaj vode < 14%
- Hektolitarska masa > 66 kg
- Masa 1000 zrna > 38 g
- Sadržaj bjelančevina < 11,5%
- **Sadržaj ekstrakta > 75%**
- Sadržaj škroba > 58 %
- Sadržaj pljevica < 8%

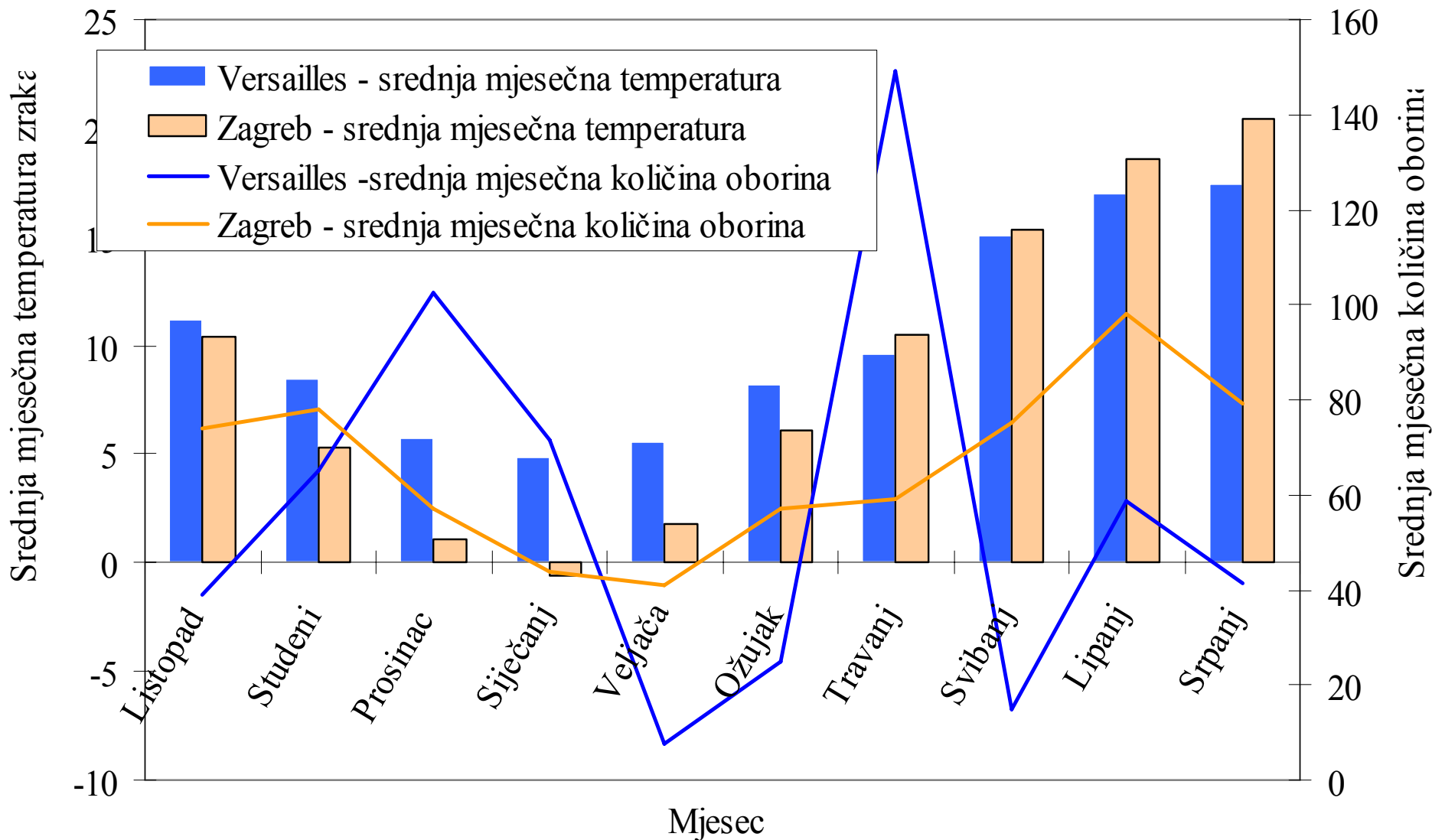
NAJVAŽNIJI PROIZVOĐAČI JEČMA u 2004.

Država	Površine	Prinos zrna	Izvoz	Uvoz
	(000 ha)	(kg/ha)	(000 t)	(000 t)
Ruska federacija	9.562	1.797	955	439
Canada	4.049	3.256	2	54
USA	1.627	3.736	269	4.555
Oceanija	3.659	1.868	6.710	26
Francuska	1.629	6.773	4.893	24
Hrvatska	57	3.158	1	48

Pivarski ječam

- Kritični momenti u tehnologiji proizvodnje pivarskog ječma u Hrvatskoj
 - Agro-ekološki uvjeti
 - vegetacijska sezona
 - gnojidba dušikom
 - izbor sorte

Agro-ekološki uvjeti

Gnojidba dušikom

- Prihranjen i neprihranjen usjev ječma

Utjecaj gnojidbe dušikom na prinos i sadržaj dušika u zrnu pivarskog ječma

Gnojidba dušikom	Prinos zrna	Masa 1000 zrna	Sadržaj N u zrnu
kg/ha	kg/ha	g	%
0	4500	45,7	10,3
90	5650	44,0	11,1
150	6100	41,0	12,4

Odnos sadržaja dušika i ekstrata u zrnu pivarskog ječma.

% N	% ekstrakta
1,54	80,8
2,28	76,8
2,67	73,6

Zahvaljujem na pažnji